

ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਨਿਕਾਸ ਤੇ ਇਤਿਹਾਸ, ਵਿਭਿੰਨ ਪੜਾਅ ਤੇ ਵਰਤਮਾਨ ਸਥਿਤੀ।

- ਉੱਤਰ:- ਵੱਖ-ਵੱਖ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਗਿਆਨੀ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਨਿਕਾਸ ਬਾਰੇ ਵੱਖਰੀਆਂ- ਵੱਖਰੀਆਂ ਰਾਵਾਂ ਰੱਖਦੇ ਹਨ। ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਸਮੇਂ ਆਧੁਨਿਕ ਭਾਰਤੀ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੇ ਉਦਭਵ-ਸੋਤ ਬਾਰੇ ਜਿਹਨਾਂ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਵਿਚਾਰ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਹਨ ਉਹਨਾਂ ਵਿੱਚ ਡਾ. ਸੁਨੀਤੀ ਕੁਮਾਰ ਚੈਟਰਜੀ, ਗਰੀਅਰਸਨ ਹਾਰਨਲੇ, ਡਾ. ਹਰਦੇਵ ਬਾਹਰੀ ਦੇ ਨਾਮ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤੌਰ ਤੇ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਹਨ।
- ਡਾ. ਚੈਟਰਜੀ ਨੇ ਦਰਸਾਇਆ ਹੈ ਕਿ ਪਰਬੀ ਪੰਜਾਬੀ ਅਤੇ ਲਹਿੰਦੇ ਪੰਜਾਬੀ ਕੈਕੇਈ, ਮਦਰ ਅਤੇ ਟੱਕ ਆਦਿਕ ਪਰਾਕਿਰਤਾ | ਅਪਭਰੰਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਉਤਪੱਤ ਹੋਈਆਂ ਹਨ।
- ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਦੀ ਖੋਜ ਅਨੁਸਾਰ ਆਰੀਆ ਲੋਕ ਲਗਭਗ 1500 ਈਸਵੀ ਪਰਬ ਵਿੱਚ ਦਾਖਲ ਹੋਏ। ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਇਹਨਾਂ ਦਾ ਆਗਮਨ ਪੰਜਾਬ ਤੇ ਸਿੰਧ ਵਿੱਚ ਹੋਇਆ ਤੇ ਛੇਤੀ ਹੀ ਇਹਨਾਂ ਨੇ ਆਦਿਵਾਸੀਆਂ ਉਧਰ ਜਿੱਤ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ ਤੇ ਇੱਥੇ ਹੀ ਸਿੰਧ ਦਰਿਆ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਸਰਸਵਤੀ ਨਦੀ ਤੱਕ ਵਸ ਗਏ। ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਇੱਕ ਵਿਕਸਿਤ ਭਾਸ਼ਾ ਸੀ। ਇਹਨਾਂ ਨੇ ਇਥੋਂ ਦੇ ਦਰਿਆਵਾਂ ਦੇ ਕੰਢੇ ਬੈਠ ਕੇ ਵੇਦਾਂ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਨਿਸ਼ਬਤ ਨਾਲ ਵੈਦਿਕ ਭਾਸ਼ਾ ਪ੍ਰਕਾਰਦੇ ਸਨ। ਆਰੀਆ ਲੋਕ ਕੇਵਲ ਸਪਤ ਸਿੰਧ ਭਾਵ ਪੰਜਾਬ ਤੱਕ ਦੀ ਸੀਮਿਤ ਨਹੀਂ ਰਹੇ। ਉਹ ਗੰਗਾ ਜਮੁਨਾ ਦੇ ਦੁਆਬੇ ਨੂੰ ਜਿੱਤਕੇ ਅੱਗੇ ਵਧਦੇ ਗਏ ਅਤੇ ਬੰਗਾਲ, ਅਸਾਮ ਤੇ ਉੜੀਸਾ ਤੱਕ ਜਾਵਗੇ।

ਪ੍ਰਵਾਹ ਚਿੱਤਰ

- ਆਧੁਨਿਕ ਭਾਰਤੀ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦਾ ਨਿਕਾਸ।
- ਆਰੀਆ ਦਾ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਦਾਖਲਾ (1500 ਈਸਵੀ ਪੂਰਬ)।
- ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਸਿੰਧ ਉਪਰ ਜਿੱਤ ਦੇ ਸਿੰਧ ਤੋਂ ਸਰਸਵਤੀ ਤੱਕ ਵੱਸਣਾ।
- ਆਰੀਆ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਵੇਦਾਂ ਦੀ ਰਚਨਾ ਵੈਦਿਕ ਭਾਸ਼ਾ।
- ਆਰੀਆ ਦੁਆਰਾ ਗੰਗਾ-ਜਮਨਾ ਦੁਆਬ ਦੀ ਜਿੱਤ , ਬੰਗਾਲ , ਆਸਾਮ ਅਤੇ ਉੜੀਸਾ ਤੱਕ ਜਾ ਵਸਣਾ ਤੇ ਗਣਰਾਜਾਂ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ
- ਵੈਦਿਕ ਭਾਸ਼ਾ ਅਤੇ ਆਦਿਵਾਸੀਆਂ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਮਿਸ਼ਰਣ ਹੋਣਾ।
- ਨਿਯਮ-ਬੱਧ ਵੈਦਿਕ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਕਹਾਉਣਾ।
- ਆਮ ਲੋਕਾਂ ਦੁਆਰਾ ਨਿਯਮਾਂ ਦਾ ਪਾਲਣ ਨਾ ਕਰਨ ਨਾ ਕਰ ਸਕਣਾ ਅਤੇ ਲੋਕ ਬੋਲੀ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਪਾਲੀ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਦਾ ਵਿਕਾਸ।
- ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਦੇ ਵੀ ਨਿਯਮ ਪੜ੍ਹਨੇ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਣੇ ਤੇ ਸਾਹਿਤਕ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਬਣਨਾਂ।

ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਨਿਕਾਸ

ਸੁਨੀਤੀ ਕੁਮਾਰ ਚੈਟਰਜੀ ਤੇ ਰਾਧਾ ਕੁਮਦ ਮਕਰਜੀ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਹੈ ਕਿ ਆਰੀਆ ਦੇ ਪਰਵਜ ਕੋਈ 3500 ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਯੂਰੇਸ਼ੀਆ ਦੇ ਮੈਦਾਨ ਵਿੱਚ ਵੱਸ ਰਹੇ ਸਨ। ਕਿਸੇ ਖਾਸ ਕਾਰਨ ਕਰਕੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਪਿੱਤੂਰੀ ਵਤਨ ਛੱਡਣਾ ਪਿਆ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਟੋਲਾ ਯਰੁਪ ਵਲ ਚਲ ਪਿਆ ਅਤੇ ਦੂਸਰਾ ਟੋਲਾ ਮੈਸੋਪੋਟਾਮੀਆ ਵਿੱਚ ਆ ਵਸਿਆ। ਮਗਰੋਂ ਹੋਰ ਟੋਲੀ ਵੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਆ ਗਈ। ਆਰੀਆ ਲੋਕ ਇੱਥੋਂ ਦੀ ਟੋਲਿਆਂ ਦੀ ਸ਼ਕਲ ਵਿੱਚ ਅੱਗੇ ਭਾਰਤ ਵੱਲ ਵਧਣੇ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਏ। ਲਗਭਗ 1500 ਈ: ਪੂਰਬ ਇਹ ਲੋਕ ਸਿੰਧ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਮੈਦਾਨ ਵਿੱਚ ਦਰਾਵੜ ਜਾਤੀ ਦੇ ਆਦੀਵਾਸੀਆਂ ਨੂੰ ਹਰਾ ਕੇ ਇੱਥੇ ਹੀ ਵੱਸ ਗਏ। ਇਹ ਸਿੰਧ ਨਦੀ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਸਰਸਵਤੀ ਨਦੀ ਤੱਕ ਵਸ ਗਏ। ਇਹ ਲੋਕ ਆਪਣੇ ਨਾਲ, ਆਪਣੀ ਸਭ ਤੋਂ ਮਹਤਵਪੂਰਨ ਵਸਤੂ, ਆਰੀਆ ਭਾਸ਼ਾ ਲਿਆਏ। ਇਹ ਉਸ ਵੇਲੇ ਆਰੀਆ ਦੀ ਲੋਕ ਬੋਲੀ ਸੀ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਪਹੁੰਚਿਆ ਪਹੁੰਚਦਿਆਂ ਆਰੀਆ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਕਸਤ ਹੋ ਚੁੱਕੀ ਸੀ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਹੋਰ ਕਈ ਸੰਪਰਕ ਵਿੱਚ ਆਉਣ ਵਾਲੀਆਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਸਮੇਏ ਹੋਏ ਸਨ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਪੰਜਾਬ ਨੂੰ ਸੱਤ ਦਰਿਆਵਾਂ ਦਾ ਦੇਸ਼ ਸਪਤ ਸਿੰਧ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਆਰੀਆ ਦਾ ਟੋਲਾ ਜਿਸ ਨੂੰ ਪਿਸ਼ਾਚੁ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਆਰੀਆ ਦੇ ਪਰਵਜ ਮਹਾਰਿਸ਼ੀਆ ਨੇ ਇੱਥੇ ਦਰਿਆਵਾਂ ਦੇ ਕੰਢੇ ਆਸ਼ਰਮ ਕਾਇਮ ਕੀਤੇ ਅਤੇ ਵੇਦ ਮੰਤਰਾਂ ਦੇ ਰਚਨਾ ਕੀਤੀ। ਇਹਨਾਂ ਸਾਰੇ ਮੰਤਰਾਂ ਦਾ ਸੰਕਲਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਤੇ ਜਿਸਨੂੰ ਰਿਗਵੇਦ ਦਾ ਨਾਂ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਚਾਰ ਵੇਦ ਰਿਗਵੇਦ, ਸਾਮਵੇਦ, ਅਥਰਵੇਦ, ਯਜੁਰਵੇਦ ਭਾਸ਼ਾ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ।

- ਲਾਹੌਰ ਅੰਦਰ ਦੇ ਪਰਕਾਰ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਚਾਲੂ ਹੈ। ਇੱਕ ਉਹ ਭਾਸ਼ਾ ਹੈ ਜੋ ਵਿਆਕਰਣ ਦੇ ਨਿਯਮ ਉੱਪਰ ਆਧਾਰਿਤ ਹੈ। ਦੂਜੀ ਆਮ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਸਾਂਝੀ ਜ਼ਬਾਨ ਹੈ ਜੋ ਬਾਜ਼ਾਰ ਵਿੱਚ ਬੋਲੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਵਿੱਚ ਆਈਆਂ ਤਬਦੀਲੀਆਂ ਨੂੰ ਠੀਕ ਪਰਿਪੇਖ ਵਿੱਚ ਰੱਖ ਕੇ ਇਸ ਨੂੰ ਚਾਰ ਭਾਗਾਂ ਵਿੱਚ ਵੰਡਿਆ ਗਿਆ।
-

1. ਮੁੱਢਲਾ ਦੌਰ : 1400 ਈ: ਤੱਕ
2. ਵਿਕਾਸ ਦੌਰ : 1401 – 1700 ਈ : ਤੱਕ
3. ਪਰਿਪੱਕਤ ਦਾ ਦੌਰ : 1701 – 1850 ਈ : ਤੱਕ
4. ਆਧੁਨਿਕ ਦੌਰ : 1851 ਈ : ਤੋਂ ਹੁਣ ਤੱਕ

ਮੁਢਲਾ ਦੌਰ (1400 ਈ : ਤੱਕ)

- ਉਂਜ ਤਾਂ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਕੌਮਾਂ ਦੀ ਦਖਲ-ਅੰਦਾਜ਼ੀ ਹੁੰਦੀ ਰਹੀ ਹੈ ਅਤੇ ਰੀਆ ਜਾਤੀ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਇਥੇ ਸਥਾਪਿਤ ਹੋ ਜਾਣ ਤੋਂ ਪਿੱਛੋਂ ਸਮੇਂ-ਸਮੇਂ ਯੂਨਾਨੀ ਬਾਖਤਰੀ, ਪਾਰਸੀ , ਚੀਨੀ , ਸ਼ਕ , ਕੁਸ਼ਾਨ ਆਦਿ ਜਾਤੀ ਦੇ ਲੋਕ ਆਏ ।

- ਕੁਸ਼ਾਨ ਦੀ ਰਾਜਧਾਨੀ ਪਿਸ਼ਾਵਰ ਸੀ ਇਹ ਰਾਜ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਤੀਜੀ ਸਦੀ ਈ: ਤੱਕ ਰਿਹਾ ।
- ਇਸ ਸਮੇਂ ਦੀ ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਨਮੁਨੇ ਵਜੋਂ ਨਾਥਾਂ ਜੋਗੀਆਂ ਦੀਆਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਨੇ ਲਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਕਾਲ ਵਿੱਚ ਭਾਸ਼ਾ ਮੁਢਲੇ ਰੂਪ ਵਾਲੀ ਸੀ। ਭਾਵੇਂ ਪੰਜਾਬੀ ਵਾਲੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਲੱਛਣ ਅਜੇ ਬਾਕੀ ਸੀ। ਸੰਬੰਧਤ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਹੁੰਦੀ ਸੀ ਪਰ ਬੜੀ ਸੀਮਿਤ ਜਿਹੀ। ਸਹਾਇਕ-ਕਿਰਆ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਇਸ ਕਾਲ ਦੀ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਨਾਂ ਰੂਪ :
 - ਜੇ ਘਰ ਤਿਆਰ ਕਹਾਵੈ ਜੋਗੀ ॥
 - ਘਰ ਵਾਸੀ ਕੇ ਕਹਿ ਜੁ ਭੋਗੀ ॥
 - ਅੰਤਰ ਭਾਵ ਨ ਪਰਖੈ ਜੋਗੀ ॥
 - ਗੋਰਖ ਬੋਲੀ ਮੂਰਖ ਸੋਈ ॥

ਵਿਕਾਸ ਦਾ ਦੌਰ (1401 – 1700 ਈ:)

- ਇਸ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਕਾਲ ਵੀ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਕਾਲ ਵਿੱਚ ਮੁਸਲਮਾਨ ਰਾਜ ਪੱਕੇ ਤੌਰ ਤੇ ਸਥਾਪਿਤ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਸ ਕਾਲ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਸੌ ਸਵਾ ਸੌ ਵਰਿਆਂ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬ ਉੱਤੇ ਲੋਧੀ ਖਾਨਦਾਨ ਦਾ ਰਾਜ ਰਿਹਾ ਤੇ ਬਾਅਦ ਮੁਗਲ ਹਕੂਮਤ ਸਥਾਪਿਤ ਹੋ ਗਈ ਜੋ ਇਸ ਕਾਲ ਦੇ ਅੰਤ ਤੱਕ ਚੱਲਦੀ ਰਹੀ।
- ਸਵਰਾ ਵਿੱਚੋਂ/ਐ/ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਕਿ/ਐ/ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਅੱਜ ਨਾਲੇ ਵੀ ਜਿਆਦਾ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਸੀ। ਇਥੋਂ, ਉਥੇ, ਜਿਥੇ, ਨੇੜੇ ਲਾਗੇ ਆਦਿ ਦੀ ਥਾਂ ਇਥੇ,ਉਥੇ,ਜਿਥੇ,ਨੇੜੇ ਆਦਿ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।
- ਦੋਸ਼ੀ ਸਵਰ ਵੀ ਉਸ ਸਮੇਂ ਅੱਜ ਨਾਲੇ ਜਿਆਦਾ ਹਨ।
- ਹਰਸਵ ਸਵਰ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਆਮ ਆਉਂਦੇ ਹਨ। ਹਥਿ – ਹੱਥ।
- ਅਰਧ ਸਵਰ (ਯ) ਤੇ (ਵ) ਉਸ ਕਾਲ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਅੱਜ ਨਾਲੇ ਜਿਆਦਾ ਵਰਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।
- ਗੁਰੂ ਕਾਲ ਦੀ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿੱਚ ਨਾਸਿਕਾ ਅੱਜ ਨਾਲੋਂ ਕੁਝ ਘੱਟ ਸੀ।

1.	ਗੁਰੂ ਕਾਲ	ਅਜੋਕਾ ਕਾਲ
2.	ਨਦਰੀ	ਨਦਰੀ
3.	ਮੈ	ਮੈਂ
-

4.	ਅਸੀ	ਅਸੀਂ
5.	ਤੁਸੀ	ਤੁਸੀਂ
6.	ਜਿਆ	ਜਿਆ

• 'ਆ – ਅੰਤਿਮ' ਪਲਿੰਗ ਨਾਂਵ ਤੇ ਈ – ਅੰਤਿਕ ਇਸਤਰੀ ਲਿੰਗ ਪੂਰੀ – ਤਰਾਂ ਸਥਿਤ ਹੋ ਚੁੱਕੇ ਸਨ।

• **ਪਲਿੰਗ** **ਇਸਤਰੀ ਲਿੰਗ**

1.	ਘੋੜਾ	ਘੋੜੀ
2.	ਕੋਠਾ	ਕੋਠੀ

•

- ਇਸਤਰੀ ਲਿੰਗ ਨਾਵਾਂ ਦਾ ਬਹੁਵਚਨ/ ਈ / ਲਗਾ ਕੇ ਬਣਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ।

- ਇਕ ਵਚਨ ਬਹੁਵਚਨ

1.	ਗਲ	ਗਲੀ
2.	ਰੁਤ	ਰੁਚੀ
3.	ਰਾਤ	ਰਾਤੀ

- ਉਪਰੋਕਤ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀਆਂ ਹਨ। ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਘੱਟ ਸੰਯੋਗਾਤਮਕ ਹੈ। ਸੰਬੰਧਕਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਵੱਧ ਗਈ ਹੈ।

ਪਰਿਪੱਕਤਾ ਦਾ ਦੌਰ (1701-1850 ਈ:)

- ਇਹ ਕਾਲ ਕਿੱਸਾ, ਕਾਵਿ, ਸੂਫੀ ਕਾਵਿ ਤੇ ਬੀਰ ਕਾਵਿ ਦੀ ਪਰਿਪੱਕਤਾ ਦਾ ਦੌਰ ਹੈ। ਪੁਰਾਤਨ ਪੰਜਾਬੀ ਵਾਰਤਕ ਵੀ ਇਸ ਕਾਲ ਵਿੱਚ ਵਿਕਸਿਤ ਹੋਈ। ਹੀਰ ਵਾਰਿਸ, ਸੱਸੀ ਹਾਸਮ, ਵਾਰ ਨਜਾਇਜ਼ ਇਸ ਕਾਲ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਰਚਨਾਵਾਂ ਹਨ। ਇਸ ਕਾਲ ਵਿੱਚ ਪਹੁੰਚ ਕੇ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਰੂਪ ਸਥਿਰ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਭਾਸ਼ਾ ਅੱਜ ਵਾਂਗ ਵਿਯੋਗਾਤਮਕ ਹੈ। ਲਿਖਤ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਕਿਤੇ – ਕਿਤੇ ਕਾਰਕੀ ਪਿਛੇਂਤਰ ਮਿਲਦੇ ਹਨ ਪਰ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਵੀ ਵਰਤੇ ਹੋਏ ਹਨ।
- ਸੰਯੁਕਤ ਵਿਅੰਜਨ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਹਨ। / ਯ / ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਾਫੀ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਗਯਾ, ਆਯਾ, ਰੁਧੈਯਾ, ਆਦਿਕ ਸ਼ਬਦ ਜੋੜ ਵਰਤੇ ਗਏ ਹਨ। ਪਰ ਉਚਾਰਣ ਵਿੱਚ /ਯ/ ਦੀ ਥਾਂ ਸਵਰ ਆ ਚੁੱਕਾ ਸੀ। ਇਸ ਕਾਲ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਕੁਝ ਨਮੂਨੇ :-
 - ਜਦੋਂ ਗਾਨੜੇ ਦੇ ਦਿਨ ਆਣ ਪੁੱਗੇ
 - ਲੱਸੀ ਮੁੰਦਰੀ ਖੇਲਣੇ ਆਈਆਂ ਨੇ।
 - ਸੈਦਾ ਲਾਲ ਪੀ ਏ ਉਤੇ ਆਇਆ ਬੈਠਾ ,
 - ਕੁੜੀਆਂ ਵਹੁਟੜੀ ਪਾਸ ਬਣਾਈਆਂ ਨੇ।
- (ਹੀਰ ਵਾਰਿਸ)

ਆਧੁਨਿਕ ਦੌਰ (1851 ਤੋਂ ਹੁਣ ਤੱਕ)

- ਇਸ ਕਾਲ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਰਾਜ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਤੇਰੇ ਨਾਲ ਸ਼ੁਰੂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਇਸ ਕਾਲ ਵਿਚ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ, ਫਰਾਂਸੀਸੀ, ਪੁਰਤਗਾਲੀ ਅਤੇ ਹੋਰ ਯੂਰਪੀਅਨ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਸ਼ਬਦ ਪੰਜਾਬੀ ਸ਼ਬਦ ਭੰਡਾਰ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋ ਗਏ।
- ਲਹਿੰਦੀ ਪੰਜਾਬੀ ਬੋਲਣ ਵਾਲਾ ਸਾਰਾ ਖੇਤਰ ਅਤੇ ਸਾਂਝੀ ਉਪਬੋਲੀ ਬੋਲਣ ਵਾਲਾ ਅੱਧਾ ਖੇਤਰ ਪੂਰਬੀ ਪੰਜਾਬ ਤੋਂ ਵੱਖ ਹੋ ਗਿਆ। ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਉਪਰ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਨਵੇਂ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪਾਏ ਹਨ।
 1. ਨਵੇਂ ਲੇਖਕ ਸਾਹਿਤ ਰਚਨਾ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਉਹ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਥਾਂਟਕਸਾਲੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪਏ ਹਨ। ਅਖਬਾਰਾਂ ਤੇ ਰਿਸਾਲਿਆਂ ਨੇ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਟਕਸਾਲੀਕਰਣ ਵਿਚ ਕਾਫੀ ਯੋਗਦਾਨ ਪਾਇਆ ਹੈ।
 2. ਲੁਖੇਕਾ ਤੇ ਪਾਠਕਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਬਹੁਤ ਵੱਧ ਜਾਣ ਕਰਕੇ ਸਾਹਿਤਿਕ ਪੰਜਾਬੀ ਦਾ ਮਹੱਤਵ ਦਿਨੋ - ਦਿਨ ਵੱਧਦਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ।
 3. ਟਕਸਾਲੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਪ੍ਰਤਿਸ਼ਠਾ ਅਤੇ ਮਹੱਤਵ ਦੇ ਕਾਰਨ ਉਪਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੀ ਵਿਲੱਖਣਤਾ ਦਿਨ- ਪ੍ਰਤੀਦਿਨ ਘਟਦੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ।

ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਵਰਤਮਾਨ ਸਥਿਤੀ

- ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਇਕ ਵਿਕਾਸਸ਼ੀਲ ਭਾਸ਼ਾ ਹੈ। ਇਸ ਦੀ ਵਰਤਮਾਨ ਸਥਿਤੀ ਬੜੀ ਹੋਈਆ ਭਰਪੂਰ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚ ਖਲੋਤ ਨਹੀਂ ਠਹਿਰਾਉ ਨਹੀਂ। ਇਹ ਲਗਾਤਾਰ ਵਿਕਾਸ ਵੱਲ ਵਧ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਕਾਸ ਵਿੱਚ ਇਸ ਦੀਆਂ ਵਰਤਮਾਨ ਪਰਿਸਥਿਤੀਆਂ ਦਾ ਵੀ ਯੋਗਦਾਨ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਕਾਸ ਵਿੱਚ ਇਸ ਦੀਆਂ ਵਰਤਮਾਨ ਪ੍ਰਸਥਿਤੀਆਂ ਦਾ ਵੀ ਯੋਗਦਾਨ ਹੈ।
- "ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਅਧਾਰ ਤੇ ਪ੍ਰਾਂਤਾਂ ਦੇ ਪਨਰਗਠਨ ਨਾਲ ਇਹ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਰਾਜ ਭਾਸ਼ਾ ਬਣੀ। ਰਾਜ ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਪ੍ਰਫੁੱਲਤ ਕਰਨ ਲਈ ਕਈ ਪੱਧਰਾਂ ਤੇ ਯੋਜਨਾਵਾਂ ਬਣੀਆਂ ਸਰਕਾਰੀ ਵਿਦਿਅਕ, ਜਨਤਕ ਤੌਕਨੌਕੀ, ਸਾਹਿਤਿਕ ਪ੍ਰਚਾਰਵਾਦੀ ਪੱਧਰਾਂ ਸਰਗਰਮੀਆਂ ਨੇ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ- ਸੰਚੇਤਨਾ ਵਿੱਚ ਜਾਗ੍ਰਿਤੀ ਲੈ ਆਈ ਹੈ।"
- ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਭਾਗ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਯੁਨੀਵਰਸਿਟੀ ਦੇ ਵਿਕਾਸ- ਵਿਭਾਗ ਇਸ ਪਾਸੇ ਵੱਲ ਉਦਮ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਵਿਕਾਸ ਦੇ ਵਿਭਿੰਨ ਪੱਧਰਾਂ ਤੇ ਕਾਰਜ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਸ ਨੂੰ ਹੁਣ ਸੰਵਿਧਾਨਿਕ ਪੱਖੋਂ ਵੀ ਇੱਕ ਮਾਨਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਰੂਪ ਧਾਰਨ ਕਰ ਚੁੱਕੀ ਹੈ।